

El Berguedà romànic i El Castell de Guardiola

per JOAN SANTACREU i SIMON

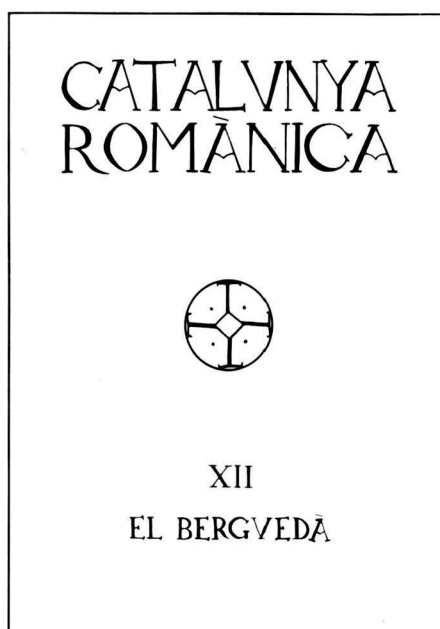
Aquests dos llibres recentment apareguts, un de caràcter comarcal i l'altre una monografia local, augmenten el cabal bibliogràfic del Berguedà. Tant la tasca d'un equip, en el primer cas, com la paciència d'un sol autor en el segon, han de ser ben rebuts pels futurs lectors.

CATALUNYA ROMÀNICA. XII. EL BERGUEDÀ

per Jordi Vigué (director) i altres
Fundació Enciclopèdia Catalana,
Barcelona 1985
(Catalunya Romànica, vol. XII)

La Fundació Enciclopèdia Catalana (FEC) ofereix una mitjana de qualitat que predisposa a comprar els seus productes. Fa uns mesos, refiant-me d'aquesta garantia, vaig decidir subscriure'm a la monumental *Catalunya Romànica*, no sense un cert recel, car un ja està escarmentat de col·leccions de prestigi que, inexorablement, van a raure als prestatges alts de la biblioteca, destinades a ser obertes molt de tant en tant: són molt boniques, això sí, però del seu contingut val més no parlar-ne. Doncs bé, en aquesta ocasió, no solament no em peneixo gens d'aquesta subscripció, sinó que la recomano calorosament.

Suposo que la disponibilitat de mitjans de la FEC ha permès l'elevada qualitat de l'obra, des del disseny general fins a l'últim detall de composició, passant per les extraordinàries fotografies, plànols, dibuixos o mapes. Però, allò que mereix un elogi més contundent és el que tantes vegades ha fallat en empreses similars: la lletra impresa, la substància de l'obra. Jordi Vigué, el director de la col·lecció, ha tingut l'encert de confiar-ne la redacció a un grup de professionals de reputat prestigi i, això és important, de demanar la col·laboració a especialistes en les comarques estudiades (fins ara, Bages, Osona i Berguedà). En el volum dedicat al Berguedà (12è de la col·lecció i 4t

editat), hi han contribuït persones que coneixen molt bé el romànic de la comarca, algunes d'elles (deixeu-me escombrar una mica cap a casa) de l'Àmbit de Recerques del Berguedà.

El contingut és, com deia, d'una gran seriositat, des de la primera fins a l'última plana. És, a més, molt abundant: 166 monuments religiosos i 39 castells catalogats i estudiats, un bon nombre d'altres construccions civils i militars, escultura monumental i imatgeria religiosa, mobiliari litúrgic, pintures murals i sobre taula. S'ha aplegat, doncs, una gran quantitat d'informació, sistematitzant-la i —atenció— interpretant-la.

He parlat de la seriositat d'aquesta obra, no pas d'infal·libilitat: falten encara molts estudis per a conèixer determinats aspectes i mecanismes de la nostra història. Com diu Manuel Riu en la presentació, "*el dissentiment pot ésser perfectament científic quan és el desig d'avenç dels coneixements allò que l'inspira*". Uns coneixements que manca ampliar en el futur, ja que si "*és evident que hom ha procurat aplegar ací tota la informació coneguda, molt dispersa*", no és menys cert que "*no s'ha pogut realitzar pas una investigació sistemàtica als arxius, des dels grans arxius fins als arxius familiars, a la recerca de tota la informació inèdita*". Hi ha aspectes de la història del Berguedà a l'Edat Mitjana que, progressivament, van essent estudiats i aprofundits: la repoblació del pagus del Berguedà als segles IX i X, la història del comtat de Berga en els segles X i XI, el traspàs del senyoriu de mans de la noblesa feudal a la Casa Reial a partir de mitjan segle XIII... Per altra banda, les campanyes arqueològiques iniciades l'any 1.959 han donat uns fruits notables que, en bona part, s'han recollit en aquest llibre. Les llacunes, però, són encara immenses i el camí a recórrer molt llarg. Les polèmiques, matisacions o diferents interpretacions, doncs, estan servides. L'important és, però, que aquest volum constitueixi —n'estem segurs— un punt de referència obligat en estudis posteriors.

El llibre comença amb una interessant presentació de Manuel Riu. Després d'una breu descripció del marc geogràfic, ve un capítol dedicat a la història d'aquestes terres des del Neolític fins a finals del segle XIII, prestant especial atenció, lògicament, al pe-

riode comprès entre començaments del segle IX i finals del XIII, període durant el qual es realitzaren les obres pre-romàniques i romàniques que constitueixen l'eix central de l'obra. Cal fer referència aquí a allò que ja he dit: els actuals estudis no permeten, a vegades, concretar massa sobre determinats aspectes del nostre passat. El capítol es desenvolupa en els següents apartats: antecedents històrics i característiques de l'hàbitat fins el segle IX, reconquesta i repoblació (segles IX-X), organització política i militar, organització religiosa, i, redistribució de l'hàbitat (segles XI-XIII). Cal destacar dos extensos quadres sobre els castells i les esglésies del Berguedà anteriors al 1.300; en aquest quadre s'estudien breument els monuments dels quals no es conserven vestigis arquitectònics.

Després d'una concisa introducció a l'art romànic del Berguedà, s'entra en els estudis monogràfics de les obres catalogades. Aquests estudis, ordenats per municipis, tenen una extensió que ve determinada per la importància de l'obra, les restes que n'han perviscut i les fonts documentals conservades que informen de la seva història. Els diferents apartats de cada estudi monogràfic ens situen l'obra, primer, en l'espai i en el temps. Cal repetir aquí que la informació sol ser profusa. És d'agrair, a més, la transcripció i traducció de diversos documents (26 actes de consagració d'esglésies, cartes de població i franqueses, testaments, etc.), així com els quadres cronològics, abaciològics i priorològics, arbres genealògics i altres textos complementaris que ens ajuden a comprendre el monument estudiat. Aquestes síntesis monogràfiques no es limiten, com he dit abans, a l'arquitectura religiosa. Intentaré fer un breu resum dels temes tractats:

– **Arquitectura Religiosa:** des de les esglésies i monestirs més importants (Pedret, Obiols, Sant Jaume de Frontanyà, Sant Llorenç prop Bagà, Sant Pere de la Portella...) fins a les petites capelles rurals. També s'estudien altres construccions lligades a la vida de les esglésies i dels monestirs: necròpolis i eremitoris (cal destacar les coves de Sant Llorenç prop Bagà, recentment estudiades).

No s'ha dedicat cap estudi a l'església de Sant Jaume de la Boixadera dels Bancs (enclavat de Comesposades, de Montmajor), ja que la seva catalogació com a monument romànic s'ha considerat molt dubtosa. Tampoc s'analitza la capella de Sant Andreu de Valielles, a l'enclavat de Valielles, de Montmajor (potser perquè s'ha considerat pertanyent al Solsonès?).

– **Arquitectura Militar:** castells, torres, guàrdies, guardioles, miralles i altres fortificacions defensives. Són de destacar els estudis dedicats als castells.

– **Arquitectura Civil:** hàbitats (poblats medievals, masos...), ponts, rescloses, molins, camins i vies... Les exploracions arqueològiques de les darreres dècades han descobert importants jaciments, com els forns de ceràmica de Casa en Ponç o el conjunt de Viver.

– **Pintura mural i sobre taula:** l'imponent conjunt de Sant Quirze de Pedret, el recentment descobert de Sant Vivenç de Rus i els de Sant Pau de Casserres, Sant Martí de Puig-reig i Sant Andreu de Cal Pallot. La pintura sobre taula està representada per l'excel·lent frontal d'Avià i pels de Sant Sadurn de Rotgers i Sant Andreu de Sagàs. També s'ha estudiat l'anomenat frontal de Sant Jaume de Frontanyà, ja plenament gòtic, però que ofereix una temàtica vinculada al món del romànic.

– **Imatgeria religiosa:** s'han comptabilitzat 14 talles de fusta tallada i policromada, que representen el Crist o la Mare de Déu, sovint malmeses per restauracions posteriors i algunes d'elles definitivament perdudes en la guerra de 1.936-39. La imatge de la Mare de Déu de Queralt, romànica per a alguns autors, no s'ha inclòs en el llibre, degut a la seva conflictivitat quant a la datació i estil. Hom ha cregut que es tracta d'una talla ja clarament gòtica.

– **Escultura monumental:** poc important, però present de forma aïllada, sobretot en capitells i bases de columnes.

– **Arts de l'objecte:** Les troballes arqueològiques han permès recuperar diversos objectes del mobiliari litúrgic de les esglésies (lipsanoteques, calzes, patenes, plats, encensers, canelobres, etc.). També s'han analitzat alguns treballs de ferro forjat de portes d'església.

Segur que algunes qualitats i aspectes d'aquest llibre no hauran quedat prou reflectides en aquest comentari, que no pot donar-ne sinó una breu pinzellada. Us recomano, doncs, que el llegiu i assaboreu amb tranquil·litat: no us en penedireu.

ENRIC BARTRINA

EL CASTELL DE GUARDIOLA

EL CASTELL DE GUARDIOLA

per Enric Bartrina
Àmbit de Recerques del Berguedà-E.
Bartrina
Guardiola de Berguedà, 1985
(Dins la Col·lecció *Els llibres de l'Àmbit*)

Aquest llibre de mossèn Enric Bartrina inaugura la col·lecció *Els llibres de l'Àmbit*, de l'Àmbit de Recerques del Berguedà. Confeccionat com un aplec de notes històriques, narra les vicissituds del castell de Guardiola des dels seus orígens, probablement al segle X (la primera notícia que se'n té data de l'any 939), fins als nostres dies. Concebut com una petita torre de guaita de caràcter defensiu (una *guardiola*, d'esguardar: d'aquí en deriva possiblement el nom) en l'estratègic punt del Collet, a l'aiguabarreig del Llobregat i la riera de Saldes, hom creu que fou construït pels comtes de Cerdanya a la marca del seu comtat. Donat al monestir de Sant Llorenç prop Bagà, fou una possessió d'aquest senyoriu eclesiàstic durant un llarg període. La seva història està plena de lluites i trifulgues, car la seva situació, a més d'estratègica geogràfica, ho era políticament. L'any 1.327, Alfons III n'adquirí, en permuta, una meitat indivisa, dins la política de la Casa Reial d'ampliació dels seus dominis per a contrarestar el poder dels senyors feudals. Aquesta permuta provocà greus violències entre els Pinós, senyors que es veien perjudicats per l'augment del poder reial en aquestes terres, i el monestir de Sant Llorenç. L'any 1.363, la Casa Reial vengué els seus drets sobre el castell de Guardiola a la universitat de Berga. Aquest fet provocà llargues tensions a tres bandes: senyors de Pinós, monestir de Sant Llorenç i vila de Berga. Després d'un llarg temps d'agitacions, el Magnífic Consell de la vila de Berga consolidà el seu domini a mitjan segle XVI i posseí el castell fins a la desamortització del passat segle. Durant l'edat moderna, el castell, tot i que anà perdent la seva importància, encara participà en fets decisius de la nostra història, com la guerra dels Segadors. Cal dir que fins al segle XIX el monestir de Sant Llorenç percebé rendes, que li pagaven els consellers de Berga per la possessió del castell.

Sense entrar en la polèmica que pretén enfrontar història local i història general, és evident la utilitat d'aquest tipus d'estudis, car no solament serveixen per a fer conèixer i estimar una mica més el nostre país, com es diu en la presentació, sinó que constitueixen un profitós material per a posteriors treballs que aprofundeixin el coneixement del nostre passat.

Joan Santacreu i Simon, llicenciat en Dret.